GÓRY ŚWIĘTOKRZYSKIE

skala 1:150 000

1 0 2 4 6 8 10 km

Koleje Railways		Železnice Eisenbahnen
Koleje wąskotorowe Narrow-gauge railways		Úzkokolejné železnice Schmalspurbahnen
Drogi główne Main roads		Hlavní silnice Hauptstrassen
Drogi drugorzędne Secondary roads		Vedlejší silnice Nebenstrassen
Drogi inne Other roads		Ostatní cesty Andere Strassen
Ścieżki Footpaths		Stezky Fusswege
Międzynarodowe i krajowe numery dróg Numbering of international and domestic roads	E7 30	Mezinárodní a vnitřní státní čísla silnic Numerierung der internationalen Strassen und Landes Strassennumerierung
Odległości w kilometrach Distances in kilometres	14	Vzdálenosti v kilometrech Entfernungen in Kilometern
Stacje benzynowe czynne całą dobę Filling stations of permanent work		Benzinove čerpací stanice s nepřetržitým provozem Tankstellen, ständig geoffnet
Stacje benzynowe Filling stations		Benzinove čerpací stanice Tankstellen
Stacje napełniania butli turystycznych gazem Filling stations for gas cylinders		Stanice po naplňovani turistických bombiček tekutým plynem Zapfstellen für Butangasflaschen
Stacje obsługi samochodów Service stations		Autoservisní služba Autoreparaturwerkstätten
Parkingi Parking areas		Parkoviště Parkplätze
Przystanki PKS PKS bus-stops		Zastávky PKS Bushaltestellen PKS
Końcowe przystanki autobusów miejskich z Kielc Bus termini of the bus routes from Kielce		Konečné stanice městských autobusů od Kielc Endstationen der Autobuslinien aus Kielce
Punkty informacji turystycznej Tourist information bureaus		Střediska turistické informace Informationsbüros
Poczty Post offices		Poštovní úřady Postämter
Ośrodki zdrowia Health centres		Zdravotnická střediska Gesundheitszentren
Hotele Hotels		Hotely Hotels
Motele Motels		Motely Motels
Domy wycieczkowe Tourist hostels		Výletní domy Wanderherbergen
Schroniska młodzieżowe Youth hostels		Turistické chaty pro mládež Jugendherbergen
Stacje turystyczne Tourist stations		Turistické stanice Raststätten
Campingi Campings		Kempinky Campingplätze
Pola biwakowe Camping sites		Místa pro táboření Biwakplätze
Restauracje, bary, gospody Restaurants, quick service counters, inns		Restaurace, bary, hostince Restaurants, Bars, Gaststätten
Kościoły i kaplice zabytkowe Historical churches and chapels		Památkové kostely a kaple Historische Kirchen und Kapellen
Zamki Castles		Hrady Schlösser
Pałace i dwory zabytkowe Palaces and ancient manors		Historické paláce a zámečky Päläste und Herrenhäuser unter Denkmalsschutz
Inne zabytki architektury Other relics of architecture		Jiné architektonické památky Andere historische Baudenkmäler
Zabytki dawnego przemysłu Relics of the ancient industry		Památky dávného průmyslu Überbleibsel des ehemaligen Gewerbes
Ruiny Ruins		Zříceniny Ruinen
Muzea Museums		Musea Museen
Ośrodki sztuki ludowej Folk art centres		Střediska lidového umění Volkskunstzentren
Grodziska Old ramparts		Historické hrady Ringwälle
Pola bitew Battlefields	1863	Historická bojiště Schlachtfelder
Miejsca martyrologii Martyrdom sites		Místa martyrologie Martyriumsstätten
Pomniki Monuments		Pomníky Denkmäler
Granice Świętokrzyskiego Parku Narodowego Limits of Świętokrzyski National Park		Hranice Svatokřížského národního parku Grenzen von Świętokrzyski Nationalpark
Granice rezerwatów ścisłych na terenie parku narodowego Limits of the strict nature reservations on National Park's areas		*Hranice přísných rezervátů na území národního parku* Grenzen der strengen Reservate auf dem Gebiet des Nationalparke
Rezerwaty przyrody: roślinne, geologiczne, krajobrazowe Plant, geological, landscape reservations		Rostlinné reservace, geologické, zeměpisné Pflanzen – Geologische- und Landschafts Schutzgebiete
Parki i drzewa zabytkowe Parks and monumental trees		Parky a památkové stromy Parks und langjährige Bäume
Pomniki przyrody nieożywionej Monuments of the inanimate nature		Pomníky neživé přírody Denkmäler der unbelbten Natur
Jaskinie Caves		Jeskyně Höhlen
Gołoborza Mountain block fields		Skalní útvary Nicht wiederbewaldeter Kahlschag
Kamieniołomy Quarries		Kamenolomy Steinbrüche
Ślady dawnych robót górniczych Traces of pristine mining		Stopy dávných hornických prací Spruen des ehemaligen Bergbaus
Znakowane szlaki turystyczne Marked tourist routes		Turistické značkované cesty Markierte Wanderwege
Punkty wysokościowe Height points	612	Výškové body Höhenpunkte
Poziomice Contour lines	420 400 390	Vrstevnice Höhenlinien
Lasy Forests		Lesy Wälder
Łąki Meadows		Louky Wiesen
Rzeki i jeziora Rivers and lakes		Řeky a jezera Flüsse und Seen

Treść turystyczną opracowano na podstawie materiałów Lechosława Herza
Opracowała redaktor Ewa Tumiałojć
Opracowanie techn. redaktor Jadwiga Kobiałka
Nazewnictwo orograficzne wg Tymoteusza Wróblewskiego
Okładkę projektowała Bożena Jarnoszuk-Grodzka
Cieniowała Wiesława Gąsiewicz

PAŃSTWOWE PRZEDSIĘBIORSTWO WYDAWNICTW KARTOGRAFICZNYCH
WARSZAWA–WROCŁAW

© Opracowanie Państwowego Przedsiębiorstwa Wydawnictw Kartograficznych–Warszawa 1982

GÓRY ŚWIĘTOKRZYSKIE

Góry Świętokrzyskie stanowią najwyższą część Wyżyny Kielecko-Sandomierskiej i ciągną się w kierunku z pn.-zach. na pd.-wsch. Są to najstarsze góry Polski, wypiętrzone podczas kaledońskich i hercyńskich ruchów górotwórczych, odmłodzone w okresie trzeciorzędu. Góry Świętokrzyskie są starymi górami fałdowymi, zbudowanymi w zasadzie ze skał osadowych, z prekambryjskich i staropaleozoicznych łupków ilastych, piaskowców, szarogłazów, kwarcytów, poprzecinanych żyłami diabazów i lamprofirów, także dewońskich wapieni, dolomitów, margli, łupków ilastych oraz kwarcytów. Osłona mezozoiczna składa się z iłowców, piaskowców, wapieni i margli; na pd. w skład osłony wchodzą także trzeciorzędowe wapienie, piaski i iłowce, z którymi związane są złoża gipsów i siarki. Całe Góry Świętokrzyskie są w znacznej mierze zdenudowane i przykryte utworami czwartorzędu m.in. lessami, glinami, piaskami.
Krajobraz Gór Świętokrzyskich charakteryzują długie, mniej więcej równoległe pasma, o wyrównanej i lekko falistej linii grzbietowej, rozdzielone obniżeniami o płaskich i szerokich dnach. Wysokości bezwzględne i względne są największe w części centralnej, osiągając odpowiednio 612 m n.p.m. i ok. 300 m. Najwyższym pasmem jest Pasmo Świętokrzyskie, zwane Łysogórami, o długości ok. 15 km, z dwoma kulminacjami w postaci Łysicy (612 m n.p.m.) i Łyśca zw. też Łysą Górą (595 m n.p.m.). Na Łyścu wznosi się klasztor, zwany Św. Krzyżem, od którego wzięły nazwę całe góry. Łysogóry mają strome stoki, zalesiony grzbiet, występują tu charakterystyczne gołoborza, produkt wietrzenia kwarcytów. Przedłużeniem Łysogór w kierunku pn.-zach. jest Kraiński Grzbiet z piękną sylwetką Radostowej (451 m n.p.m.). Przełom Lubrzanki oddziela Łysogóry od Pasma Masłowskiego z Klonówką (473 m n.p.m.), które przechodzi następnie we Wzgórza Tumlińskie i Pasmo Oblęgorskie. Ku pd.-wsch. przedłużeniem Łysogór jest drugie po nich pasmo o szczególnym charakterze – Pasmo Jeleniowskie z wierzchołkiem Szczytniaka (554 m n.p.m.). Równolegle do wymienionych pasm, stanowiących główny trzon morfologiczny gór, ciągną się inne pasma, wśród których na szczególną uwagę zasługują pasma zbudowane z wapieni, położone na pd.-zach. od Kielc np. Pasmo Chęcińskie z Górą Zamkową i Miedzianką, Pasmo Zelejowej, Grząby Bolmińskie. Występują tu skalne grzebienie na grzbietach, a góry te charakteryzują się bogatą rzeźbą. Atrakcyjne pod względem turystycznym są także równoległe do Łysogór – Pasma Orłowińskie i Cisowskie oraz Pasmo Klonowskie na pn. Jeszcze bardziej na pn. rozciągają się wyniesienia Wzgórz Suchedniowskich, Niekłańsko-Bliżyńskich i Koneckich oraz Garbu Gielniowskiego i Przedgórza Iłżeckiego. W większości porasta je Puszcza Świętokrzyska.
Zróżnicowane warunki geologiczne i glebowe, a także związana z większymi wysokościami odrębność klimatu zadecydowały o tym, że obszar ten odznacza się bogactwem oraz odrębnością florystyczną. Najbardziej charakterystyczne dla tego regionu są bory jodłowe z domieszką świerka i sosny oraz buka, jawora, jarzębiny i in. w wyższych partiach Łysogór oraz lasy jodłowo-bukowe w niższych częściach Łysogór i innych pasmach górskich. Z rzadkich drzew na uwagę zasługuje modrzew polski na Górze Chełmowej oraz stanowiska cisa, m.in. chronione w rezerwatach koło Skarżyska-Kamiennej. Licznie występują tutaj rośliny górskie np. liczydło górskie, paprotnik Brauna, paprotnik ostry i kolczysty, zanokcica zielona i arnika górska oraz wiele gatunków górskich mchów i porostów, występujących w krainie świętokrzyskiej wyspowo. Na torfowiskach występują rośliny północne np. gnidosz królewski, turzyca strunowa, bagnica torfowa. Siedliska o podłożu bogatym w węglan wapnia, suche i nasłonecznione, zajmują gatunki pontyjskie np. zawilec wielkokwiatowy, dzwonek boloński i syberyjski. Występują tu także gatunki atlantyckie np. widłak torfowy, gnidosz rozesłany i in. Świat zwierzęcy reprezentują ssaki: jelenie, sarny, daniele, dziki, łosie, borsuki, lisy i inne oraz ptaki: orlik krzykliwy, kruk, puchacz, czarny bocian, żuraw, cietrzew, orzechówka, pliszka górska i in. Bogaty jest świat owadów m.in. występuje tu wiele gatunków motyli np.: pazie, admirały, pawiki, mieniaki, złotawce, modraszki. Najbardziej wartościowe fragmenty przyrodnicze znajdują się pod ochroną w Świętokrzyskim Parku Narodowym oraz w rezerwatach, wśród których wymienić należy rezerwaty geologiczne (im. J. Czarnockiego i Kadzielnia w Kielcach, Góra Zelejowa, Góra Miedzianka, Skałki Piekło pod Niekłaniem, Jaskinia Raj), leśne (Świnia Góra, Zamczysko, Mroczków, Majdów i Radomice) oraz krajobrazowe (Karczówka) i torfowiskowe (Białe Ługi). Obok Zagnańska rośnie najsłynniejsze drzewo w Polsce – dąb „Bartek".
Klimat Gór Świętokrzyskich wyróżnia się średnią temperaturą roczną niższą od Warszawy lub Krakowa, wynoszącą 6 – 7°C oraz skróconym okresem wegetacyjnym, wynoszącym 150–200 dni. Opady osiągają średnią roczną 650–900 mm, a śniegi zalegają dłużej niż na terenach sąsiednich. Wiatry wieją przeważnie z zach., pd. i pd.-zach., zwłaszcza w grudniu, styczniu i lutym, w lecie w lipcu. Lipiec jest najbardziej deszczowym miesiącem roku. Liczba dni z opadem osiąga w roku ilość 120–170 dni. Pokrywa śnieżna występuje przez 50–90 dni, a 50–60 dni rocznie jest mroźnych. Mgły częściej występują w dolinach.
Najstarsze ślady pobytu człowieka odkryto w jaskini Raj koło Chęcin oraz na terenie kamieniołomu Lipnik koło Ostrowca Świętokrzyskiego; pochodzą one sprzed 60–50 tys. lat. Bogactwa naturalne Gór Świętokrzyskich spowodowały, iż człowiek eksploatował je już b. dawno. W młodszej epoce kamiennej tj. w neolicie 4200–1700 lat p.n.e. istniały na tym obszarze kopalnie np. w Krzemionkach Opatowskich (fragmenty starych chodników są dzisiaj udostępnione do zwiedzania). Rozwój górnictwa i hutnictwa, mającego duże tradycje, wiąże się z okresem rzymskim tj. od początków n.e. do 400 r. Badania archeologiczne zarejestrowały ok. 4000 stanowisk prymitywnych pieców hutniczych tzw. dymarek. Największe ich nagromadzenie znajduje się wokół złóż rudy żelaza w Rudkach, w Starej i Nowej Słupi, w Kunowie i in. miejscowościach. Hutnictwo rozwijało się w oparciu o te złoża oraz o paliwo, którego dostarczały okoliczne lasy. Od XIV w. zaczęły powstawać także kuźnice, wyposażone w miechy i młoty, poruszane przy pomocy kół wodnych. W 1577 r. w Górach Świętokrzyskich istniały 64 kuźnice. Taką kuźnicę z XIX w. można obejrzeć dzisiaj we wsi Stara Kuźnica. Rozwój hutnictwa pociągnął za sobą konieczność eksploatacji głębszych złóż rudy. W dorzeczu Kamiennej i w okolicach Końskich rozwijało się górnictwo rud żelaza, w okolicach Kielc i Chęcin górnictwo miedzi i ołowiu; dosyć dobrze zachowane pozostałości takiej kopalni znajdują się na Górze Miedziance koło Chęcin. Zaczęto eksploatować marmury chęcińskie (wapień dewoński), zlepieniec zygmuntowski, kwarcyty i piaskowiec szydłowiecki. Rozwój przemysłu zahamowały najazdy szwedzkie w XVII w. Po wojnach szwedzkich dalszy rozwój przemysłu. Powstawały wielkie piece np: w Samsonowie (pozostałości istnieją do dzisiaj), Suchedniowie, Parszowie. Na przełomie XVIII i XIX w. istniało 120 kopalni rud żelaza. W 1818–24 r. dyrektorem Wydziału Przemysłu i Kunsztów w rządzie Królestwa Polskiego był Stanisław Staszic, twórca potęgi Staropolskiego Okręgu Przemysłowego. Z tego okresu pozostało wiele cennych dzisiaj zabytków techniki m.in: w Bobrzy, Nietulisku, Samsonowie, Sielpi Wlk. Tradycje Staropolskiego Okręgu Przemysłowego podtrzymują dzisiaj liczne zakłady m.in: w Kielcach, Końskich, Ostrowcu Świętokrzyskim, Skarżysku-Kamiennej i Starachowicach.
Ze względu na krajobraz i bogactwo pamiątek przeszłości, Góry Świętokrzyskie należą do terenów najbardziej atrakcyjnych w Polsce. Spośród zabytków architektury na największą uwagę zasługują zabytkowe budowle Bodzentyna, Chęcin, Jędrzejowa, Kielc, Szydłowa, Św. Krzyża, Ujazdu, Wąchocka oraz budowle w Grabkach Dużych, Klimontowie, Kurozwękach, Mnichowie, Oblęgorku, Śladkowie, Św. Katarzynie, Tarczku. Pałac biskupi w Kielcach i opactwo Cystersów w Wąchocku są zabytkami o największej wartości, mającymi rangę światową.
Lasy pokrywające krainę świętokrzyską stanowiły w czasie zaborów i okupacji hitlerowskiej schronienie dla licznych oddziałów powstańczych i partyzanckich. Na ziemi kieleckiej rozegrał się ostatni akt Insurekcji Kościuszkowskiej; tutaj doszło do kapitulacji powstania 18.XI.1794 r. W czasie powstania listopadowego w zakładach przemysłu staropolskiego produkowano broń i sprzęt wojskowy dla armii powstańczej. W okresie powstania styczniowego w 1863 r. na terenie Gór Świętokrzyskich odbyło się szereg bitew i potyczek, m.in. pod dowództwem Mariana Langiewicza, Dionizego Czachowskiego, Józefa Hauke-Bossaka. Wielką ostoją ruchu partyzanckiego były lasy świętokrzyskie w II wojnie światowej. Walkę tę rozpoczął mjr Henryk Dobrzański „Hubal", prowadząc akcje przeciw wojskom niemieckim w 1939–40 r. w pn.-zach. części Puszczy Świętokrzyskiej. W latach 1941–1944 działał oddział „Jędrusiów", dowodzony przez Władysława Jasińskiego „Jędrusia". W 1940–41 r. działalność prowadził Związek Walki Zbrojnej, który w 1942 r. przekształcił się w Armię Krajową. Do najbardziej znanych ugrupowań partyzanckich należały oddziały „Ponurego" i „Barabasza". Od 1942 r. rozpoczęły działalność Bataliony Chłopskie oraz Gwardia Ludowa, której oddział pod dowództwem Ignacego Robba „Narbutta" przeprowadził wiele akcji skierowanych przeciwko najeźdźcom. W styczniu 1944 r. Gwardia Ludowa została przekształcona w Armię Ludową. Na omawianym obszarze działały cztery brygady AL. Wszystkie ugrupowania partyzanckie prowadziły działalność dywersyjną i występowały w obronie miejscowej ludności, wobec której okupant hitlerowski stosował akty terroru i niszczącą akcję eksterminacyjną; wiele wiosek zostało spacyfikowanych przez hitlerowców, a ich mieszkańców zamordowanych lub wywiezionych do obozów koncentracyjnych i na przymusowe roboty. Nasilenie walk nastąpiło we wrześniu 1944 r. w rejonie Puszczy Świętokrzyskiej; do największych bitew partyzanckich doszło m.in. pod Miedzierzą, Gruszką, Stefanowem i na Świniej Górze.

INFORMATOR KRAJOZNAWCZY

** Miejsca szczególnie godne zwiedzenia
* Miejsca godne zwiedzenia

Antoniów A3,4
Pomnik na skraju lasu, na wsch. od wsi, w miejscu zwycięskiej walki 4 puł. 2 dyw. AK, m.in. oddział „Barabasza", 21.VIII.1944 r. 3 km na zach. droga leśna do rez. „Skałki Piekło pod Niekłaniem".
Bąckowice E7
W miejscowym kościele późnogotycka rzeźba Madonny, XV w.
Bałtów C9
D. pałac Druckich-Lubeckich z XIX/XX w. Obok wsi przełom rzeki Kamiennej; teren wypoczynkowo-turystyczny dla mieszkańców Ostrowca Świętokrzyskiego (dojazd autobusem miejskim). Wysokość brzegu przełomu obok wsi Podgrodzie sięga 80 m nad poziom rzeki. Skałki, wśród których dwie nieduże jaskinie – Wysoka i Babia.
Bartków C3
Obok nadleśnictwa najsłynniejsze drzewo w Polsce, pomnik przyrody – **dąb „Bartek"; ok. 650 lat, wys. 26 m, obwód w pierśnicy 835 cm, obwód u podstawy 13,5 m, rozłożystość konarów 42 m. W dębie gniazda 11 gatunków ptaków. W pobliżu inne drzewa-pomniki przyrody. Szlaki turystyczne.
Bieliny E5
Ośrodek świętokrzyskiej kultury ludowej (obrzędy, pieśni, tkactwo, budownictwo). Kościół wczesnobarokowy z 1637-43 r. z klasycystyczną fasadą z 1838 r. Kapliczki ludowe. Pomnik upamiętniający mieszkańców wsi, zamordowanych przez hitlerowców. Miejsce akcji na posterunek żandarmerii hitlerowskiej oddziału AK „Barabasza" 7.III.1944 r.
Bliżyn B4
Duża wieś, ośrodek przemysłowy o tradycjach sięgających XVI w. (kopalnie rudy żelaza, kuźnice), obecnie m.in. wytwórnia farb i lakierów, tartak. Kościół parafialny z 1896 r. Drewniana kaplica, d. kościół z 1817 r. Ruiny huty żelaza z XIX w. W czasie okupacji hitlerowskiej we wsi obóz dla jeńców radzieckich i obóz koncentracyjny, filia Majdanka. Mogiły ok. 10 tys. osób zakatowanych w obozach. Punkt wyjściowy szlaku na Świnią Górę.
Bobrza C2
Zabytki przemysłowe z 1 poł. XIX w. m.in. d. hala fabryczna huty, węgielnia i mur oporowy. Budowę największej wówczas polskiej huty z 5 wielkimi piecami przerwał upadek powstania listopadowego w 1831 r. Sezonowy punkt muzealny.
Bodzechów D9
Drewniany kościół z XVIII w. Drewniany dwór z XVIII w. W XIX w. istniała tu huta żelaza, później cementownia. Miejsce ostatniej potyczki jednego z bohaterów powstania styczniowego na ziemi kieleckiej Zygmunta Chmieleńskiego, 16.XI.1863 r. 1,5 km na pn. od wsi wąwozy lessowe i rez. Lisiny Bodzechowskie (36,6 ha) – las mieszany.
***Bodzentyn D5**
D. miasto z XIV-XIX w.; założone przez biskupa Bodzantę. W XVIII-XIX w. ośrodek przemysłowy, obecnie niewielkie zakłady przemysłu terenowego. Miejsce bitwy w 1863 r. W czasie II wojny światowej ośrodek ruchu oporu, miejsce licznych egzekucji polskich patriotów (pomnik na cmentarzu). Miejsce urodzenia wybitnego malarza Józefa Szermentowskiego (1833–1876). Ruiny zamku biskupów krakowskich z XIV w., rozbudowanego w XVI, XVII w. Ruiny kościoła Św. Ducha z XVII w. Drewniane domy mieszczańskie; zagroda Czernikiewiczów (ul. 1 Maja 13; ekspozycja). Kościół gotycki z 1440-52 r., fundacji kardynała Zbigniewa Oleśnickiego; późnorenesansowe sklepienie, ołtarz renesansowy, tryptyk późnogotycki i in. cenne wyposażenie z XVI-XVIII w. Stary kirkut żydowski. Siedziba Dyrekcji Świętokrzyskiego Parku Narodowego. Szlaki turystyczne. Wyciąg narciarski na Miejskiej Górze.
Bogoria G7
D. miasto w 1616-1869 r. Barokowy kościół z XVII w. z późnorenesansowym nagrobkiem założyciela miasta Krzysztofa z Bogorii Podłęskiego i jego żony; rokokowe wyposażenie. W czasie II wojny światowej, w okolicy wiele akcji polskiego ruchu oporu. Wieś zniszczona w czasie działań wojennych.
Bolmin E1
Kościół z 1602-17 r., późny renesans, przebudowany; cenne wyposażenie. Ruiny renesansowego dworu z XVI-XVIII w.
Brody Fabryczne C7
Stary ośrodek przemysłowy z XVIII i XIX w. (dymarki, kuźnice, fryszerki). Kilka domów mieszkalnych d. osiedla fabrycznego z XIX w. Zalew na rz. Kamiennej.
Brody C7
Na zach. od wsi pomnik dr „Anki" – Heleny Wolf, szefa służby zdrowia III Obwodu AL, rozstrzelanej tu przez hitlerowców.
Bujak A7,8
Na pd. od wsi miejsce bitwy oddziałów dowodzonych przez Kazimierza Pułaskiego z wojskami carskimi w 1771 r. Stawy rybne nad rz. Modrzejowicą, ostoja łabędzi.
Chałupki F3
Ośrodek garncarstwa ludowego.
Chańcza G6
Pomnik upamiętniający pierwsze konspiracyjne zebranie kieleckiej Wojewódzkiej Rady Narodowej 23.VII.1943 r. W lesie obok wsi 300-letni dąb „Biskup" – pomnik przyrody.
Cedzyna DE4
Obok wsi odkryto ślady pobytu człowieka z epoki kamiennej. W XVII-XVIII w. istniał tu wielki piec hutniczy, zbudowany przez Szembeków. Zalew na rz. Lubrzance, ośrodek wypoczynkowy dla mieszkańców Kielc, punkt wyjściowy szlaku turystycznego (autobusy miejskie).
***Chęciny E2**
Miasto, 4,0 tys. mieszkańców. Miejscowość o dużym znaczeniu turystycznym. Znana już w XIII w. W XV-XVII w. centrum kopalnictwa rud ołowiu, miedzi i srebra oraz wapieni. Średniowieczny układ urbanistyczny z domami z XVI-XIX w. m.in. „Niemczówka" (ul. Małogoska) – kamienica renesansowa z 1570 r.; zajazd „Pod Srebrną Górą" z XVII/XIX w. (Stary Rynek 30). Kościół farny z ok. 1600 r., późny gotyk, częściowo o barokowym wyposażeniu. D. kościół i klasztor franciszkański z 1368 r., przebudowany. Klasztor Klarysek z 1643 r., wczesny barok (na terenie klasztoru drewniany spichlerz z XVII w.). D. Synagoga z poł. XVII w. Na Górze Zamkowej **ruiny zamku, zbudowanego przed 1306 r., powiększonego po 1465 r., zrąb późnorenesansowy po 1607 r. Z zamku wyruszył Władysław Łokietek pod Płowce. Ruina od najazdów szwedzkich. Punkt widokowy. Węzeł szlaków turystycznych.
Ciechostowice B4
Na pd.-wsch. od wsi rezerwat o pow. 7,4 ha, las mieszany z udziałem modrzewia polskiego.
Chlewiska A4
W XIII-XVII w. siedziba Odrowążów-Chlewickich, później Sołtyków. W XVI w. ośrodek przemysłowy (dymarka, kuźnice, fryszerka). Wielki piec d. huty, zbudowany w XIX w.; do 1940 r. pracował w oparciu o węgiel drzewny (obecnie udostępniony do zwiedzania na terenie fabryki wyrobów metalowych). Kościół z pocz. XVI w., późny gotyk, zrąb późnorenesansowy w pocz. XVII w. i w XVIII–XIX w. Wokół zamku zabytkowy park.
Chmielnik G4
Miasto, 4,1 tys. mieszkańców. Wzmiankowane w XIII w., prawa miejskie od 1551 r. W XVII w. ośrodek kalwiński. W 1241 r. bitwa z Tatarami (obelisk przy drodze do Staszowa). Miejsce akcji partyzanckich BCh w 1943 r. i AK w 1944 r. Kościół Św. Trójcy z XVI w. Na cmentarzu z XVIII w. D. synagoga z XVIII w. Kościół parafialny z 1783 r., późny barok.
Chybice D6
Kościół z 1362 r., gotycki. Sklepienie palmowe, oparte o jedną kolumnę. Ołtarz główny z XVII w., późnorenesansowy.
Ciekoty D4
Płyta pamiątkowa na miejscu nie istniejącego dworku, w którym spędził dzieciństwo i lata młodzieńcze (1869–1883) Stefan Żeromski. Na pd.-zach. od wsi malowniczy przełom rz. Lubrzanki, widokowa szosa do Cedzyny.
Cisów F5
W pobliżu wsi, na zboczu G. Stołowej (424 m n.p.m.) obozował w 1943-44 r. oddział AK „Barabasza". W pobliżu rezerwat lasu mieszanego „Cisów im. prof. Czubińskiego" (40,58 ha).
Czerwona Góra E2
Na stokach Czerwonej Góry (328 m n.p.m.) marmurołom „Zygmuntówka", znany już w XVI w. Stąd pochodzi pierwotna Kolumna Zygmunta w Warszawie. Na zboczach Miejskiej (332 m n.p.m.) wojewódzki szpital specjalistyczny.
***Ćmielów D9**
Miasto, 3,5 tys. mieszkańców. Stary ośrodek garncarski, znany w średniowieczu, od pocz. XIX w. wytwórnia fajansów, później porcelany zw. ćmielowską. *Ćmielowska Wytwórnia Porcelany (udostępniona do zwiedzania), jedna z najdawniejszych znanych na świecie. Ruiny zamku K. Szydłowieckiego z pocz. XVI w., na wyspie otoczonej stawem. Bastiony obronne z pocz. XVIII w. Kościół z XIV w., odnowiony po zniszczeniach w XVIII/XIX w. W mieście urodził się Marian Raciborski (1863–1917), znakomity botanik.
Ćmińsk Kościelny C2
Kościół późnorenesansowy z XVII w., przebudowany w XX w.
Dalejów, Rez. C4
Uroczysko leśne w Puszczy Świętokrzyskiej, ślady d. kopalń rudy; rezerwat przyrody; węzeł szlaków turystycznych. 6.VIII.1943 walka oddziału AK „Oseta".
Daleszyce E4
D. miasto (1569-1869) i siedziba władz obwodu górniczego. W 1932 r. strajki chłopskie. W 1944 r. akcje partyzanckie. Wieś spalona przez hitlerowców 12.VIII.1944 r. Pomnik ku czci członków polskiego ruchu oporu. W pobliżu wsi Brzechów (E4), ośrodek eksploatacji złóż rudy w XVI w. Na zach. Grupa Otroczy (372 m n.p.m.). Na pd.-wsch. w pobliżu Wymysłowa – rezerwat torfowiskowy „Białe Ługi" (F5), ostoja wielu gatunków ptactwa m.in: żurawi, czarnego bociana i cietrzewi (408,4 ha).
Dąbrowa Górna i Dolna D5
Wioski spacyfikowane przez hitlerowców w 1943 r.
Dębno D5,6
D. miasto i ośrodek ariański. Kaplica św. Tekli z XVIII w. Pomnik ofiar terroru hitlerowskiego z 1943 r.
Doły Biskupie CD7
Papiernia i zapora na rz. Świślinie z 1 poł. XIX w. Skalisty brzeg rz. Świśliny. Kamieniołomy piaskowca.
Dyminy E3
Część Kielc. Pomnik ok. 200 ofiar terroru hitlerowskiego z 1939–45 r.
Furmanów A3
W 1830-1907 r. istniała tu huta żelaza.
Gadka B6
Pomnik ku czci ofiar terroru hitlerowskiego, zamordowanych w 1942-43 r. Miejsce bitwy oddziału BCh „Ośki", 3.IX.1944 r.
Gębice C7
Wieś spacyfikowana przez hitlerowców w 1943 r.
***Gierczyce E9**
Kościół drewniany i dzwonnica z XVIII w., wyposażenie rokokowe. Drewniany dwór z 2 poł. XIX w. z kamiennym portykiem.
Glinka G5
Miejsce bitwy znanej jako bitwa pod Chmielnikiem rycerstwa małopolskiego z Tatarami 18.III.1241 r.
Gnojno G4,5
Dwór obronny z XVI w. Grodzisko wczesnośredniowieczne. Kościół gotycko-renesansowy, wnętrze barokowe i rokokowe.
Góra Zelejowa E2
Rezerwat przyrody (67 ha) z grzebieniem skalnym; najpiękniejsze przykłady wietrzenia krasowego wapieni oraz odsłonięcia skał obrazujące zjawiska tektoniczne i mineralizacji. Rzadkie gatunki roślin i zwierząt.
Górki F8
Pałac i park z XIX w.
Górno E4
Pomnik ku czci ofiar terroru hitlerowskiego z 1944 r.
***Grabki Duże G5**
Zespół pałacowy z XVIII w., zbudowany jako harem przez Stanisława Rupniewskiego, wyznawcę islamu.
***Gruszka C1**
Miejsce bitwy pod Gruszką, stoczonej 29.IX.1944 r. przez Brygady AL w sile ok. 1200 osób. Partyzanci zostali otoczeni przez przeważające wojska hitlerowskie w rejonie wiosek Gać, Gruszka, Jóźwików, Mularzów m.in. na Dobrzeszowskiej Górze, zwanej Wzgórzem Langiewicza. Po zaciętych walkach partyzanci wyszli z okrążenia.
Grzegorzowice D7
Kościół z romańską rotundą z XI lub XII w., gotycką zakrystią z XIV w. i nawą z XVIII w.; barokowe wyposażenie. Park podworski, w którym 4 dęby – pomnik przyrody. Dawna kuźnia. Szlaki turystyczne.
Gustawów B3
Miejsce zwycięskiej akcji AL 10.VIII.1944 r.
Hucisko C1
Na pd.-wsch. zboczu G. Perzowej (396 m n.p.m.), na pn. od wsi – pomnik przyrody: skały piaskowcowe z jaskinią, w której znajduje się kapliczka św. Rozalii.
***Iłża B7**
Miasto, ok. 4,7 tys. mieszkańców. Złoża wapieni, fosforytów i żwirów. Jeden z najstarszych ośrodków garncarskich w Polsce. Ośrodek folkloru m.in. stroje kobiece. Gród znany już w XII w. Najazdy Tatarów w XIII w. Okres świetności w czasie panowania Jagiellonów. Walki w 1831, 1864 i 1915 r. Znaczne zniszczenia w okresie II wojny światowej (m.in. walki we wrześniu 1939 r., walki partyzanckie w 1940–44 r.). Grodzisko. Ruiny zamku z XIV w. Kościół Św. Ducha z XV w.; Fara z 1603 r. z późnorenesansową kaplicą Szyszkowskich, wyposażenie barokowe. Budynki d. szpitala z XVIII w. Budynek parafialny z XVII w. Mogiła powstańców 1864 r. Cmentarz–mauzoleum żołnierzy, partyzantów i ofiar terroru z 1939–45 r. Muzeum Ziemi Iłżeckiej z działami: etnograficznym, archeologicznym i historycznym. Na pd. Lasy Iłżeckie (B6-C8), największy masyw leśny regionu świętokrzyskiego. Miejsce kwaterowania i teren walk partyzanckich w 1863–64 r. oraz 1942–44 r. m.in. oddziałów GL im. M. Langiewicza, im. W. B. Głowackiego, oddziałów AK „Szarego", „Ponurego" i „Potoka", oddziału BCh „Ośki", oddziału AL „Świt". Walki pod Gadką, Kuterami, Piotrowym Polem i in. miejscowościami.
Iwaniska F7
D. miasto (1403–1869 r.) zw. Unieszów. Miejsce synodu kalwińskiego w 1552 r. W czasie II wojny światowej w okolicy liczne akcje partyzanckie „Jędrusiów" i AK. Pomnik na cmentarzu kilku tysięcy żołnierzy radzieckich, poległych w walkach w czasie ofensywy styczniowej w 1945 r.
Janik C8
Pomnik na miejscu bitwy stoczonej przez oddziały AL im. M. Langiewicza i G. Narutowicza 9.VI.1944 r.
Jasieniec Iłżecki B7
Pomnik partyzantów ziemi iłżeckiej. Ze wsi wyruszyła do walki wiosną 1944 r. II Brygada AL „Świt".
Jastrząb A5
D. miasto (1422–1869 r.). Kościół z XVII w., przebudowany w XX w.
Jawor Solecki B9
Pomnik Dionizego Czachowskiego, dowódcy powstańczego, poległego tutaj 6.XI.1863 r.
Jeziorko D6
Miejsce pierwszej potyczki oddziału powstańców gen. Hauke-Bossaka w 1863 r. Pomnik ku czci zamordowanych przez hitlerowców 1.V.1943 r.
***Jędrzejów G1**
Miasto, 16,2 tys. mieszkańców. Prawa miejskie od 1271 r. *Opactwo Cystersów, założone w 1140 r. – kościół późnoromański, przebudowany w XVIII w. w stylu barokowym, z bogatym wyposażeniem i kaplicą grobową kronikarza Wincentego Kadłubka. Kościół parafialny z XV–XVIII w. **Państwowe Muzeum im. Przypkowskich, w którym unikalny zbiór zegarów słonecznych, jeden z nielicznych na świecie. Miejsce akcji uwolnienia więźniów gestapo przeprowadzonej przez AK w 1944 r.
Kakonin D5
Tablica pamiątkowa ofiar terroru hitlerowskiego z 1943 r. Zabytkowa chałupa z XIX w. (zalążek skansenu).
Kazanów A9
Kościół i klasztor pobernardyński z XVII–XVIII w. Ślady zamku Kazanowskich.
***Kielce D3**
Miasto wojewódzkie, 185,3 tys. mieszkańców, węzeł drogowy i kolejowy, ośrodek przemysłowy, centrum ruchu turystycznego Gór Świętokrzyskich. Początkami sięga 2 poł. XI w. Od XI/XII w. do 1789 r. własność biskupstwa krakowskiego. Prawa miejskie przed 1260 r. W XV i XVI w. znaczny rozwój miasta, związany z górnictwem i hutnictwem (ołów, srebro, miedź) w okolicy. W 1794 r. obozowisko Tadeusza Kościuszki. W 1816 r. z inicjatywy St. Staszica powstała Dyrekcja Główna Górnicza oraz Szkoła Akademiczno-Górnicza. W mieście spędzili lata szkolne m.in.: P. Ściegienny, A. Dygasiński, S. Żeromski. Ośrodek konspiracyjnej działalności narodowo wyzwoleńczej w XIX w., miejsce strajków w 1905 r. Od 1919 r. siedziba władz wojewódzkich. W czasie II wojny światowej silny ośrodek ruchu oporu. W egzekucjach hitlerowskich zginęło około 11 tys. osób. W Polsce Ludowej poważny rozwój miasta i przemysłu: Fabryka Samochodów Specjalizowanych POLMO-SHL im. St. Staszica, Fabryka Łożysk Tocznych „Iskra", Zakłady Urządzeń Chemicznych i Armatury Przemysłowej „Chemar", Kieleckie Przedsiębiorstwo Produkcji Kruszywa, Zakłady Jajczarsko-Drobiarskie, Zakłady Mleczarskie „Radostowa", Kieleckie Zakłady Wyrobów Papierowych, fabryka mebli i in. Nowe osiedla mieszkaniowe i arterie komunikacyjne. Wyższe uczelnie – Politechnika Świętokrzyska, Wyższa Szkoła Pedagogiczna. Teatr, filharmonia, muzea.
**Pałac biskupi z 1637–41 r., czworoboczny z narożnymi ośmiobocznymi wieżami, wczesnobarokowy. Barokowe skrzydła galeriowe z 1 poł. XVIII w. Wnętrza z dekoracją stiukową, polichromią i plafonami z ok. 1641 r. Jeden z najcenniejszych zabytków w kraju, obecnie Muzeum Narodowe (wnętrza pałacowe, galeria malarstwa polskiego). Kościół katedralny z XII w. – wczesnobarokowa bazylika, przebudowana w 2 poł. XIX w. w stylu neobarokowym, wnętrze barokowe z XVIII w., m.in. z tryptykiem późnogotyckim z ok. 1553 r. Kościół Św. Trójcy z XVII w., wczesnobarokowy. Barokowy budynek seminarium z XVIII w. (muzeum lat szkolnych S. Żeromskiego). Kamienice podcieniowe (Rynek 3, obecnie *Muzeum Świętokrzyskie; Rynek 18), barokowe z XVIII w. Pałacyk T. Zielińskiego i pawilony ogrodowe z 1 poł. XIX w., w stylu romantycznym. Poczta i hipoteka przy ul. Świerczewskiego z XIX w., neoklasycystyczne. Dworek barokowo-klasycystyczny z XIX w.
Białogon E3 – część Kielc. Zabytkowe zakłady metalowe, pierwotnie huta miedzi i ołowiu, założona staraniem St. Staszica w 1815-17 r. Pomnik St. Staszica. Drewniany kościółek z dzwonem „Aleksander", przeniesionym z d. huty. Muzeum im. St. Staszica przy Kieleckiej Fabryce Pomp „Białogon".
Czarnów D3 – część Kielc. Ścisły rezerwat skalny im. J. Czarnockiego na terenie d. kamieniołomu Ślichowice – odkrywka fałdu obalonego warstw wapieni i łupków dewońskich, zdeformowanych przed ok. 300 milionami lat, podczas ruchów górotwórczych.
*Kadzielnia E3 – Ścisły rezerwat geologiczny na wzgórzu wapiennym; ostańce skalne na terenie d. kamieniołomu; tarasy widokowe, park i amfiteatr.
*Karczówka D3 – część Kielc. *Wzgórze z rezerwatem krajobrazowym chroniącym starodrzew sosnowy (27,3 ha); ślady eksploatacji złóż kruszców ołowiu; punkt widokowy. Kościół św. Karola Boromeusza i klasztor pobernardyński z 1624-31 r., przebudowany w stylu późnobarokowym w 1 poł. XVIII w. Wewnątrz kaplica św. Barbary z barokową rzeźbą wykonaną w bryle galeny w 1646 r. Portal późnorenesansowy z 1628 r. Obelisk na miejscu egzekucji powstańców z 1863 r.
Kije G2
Kościół z XVII w., późny barok z zachowanymi elementami kościoła romańskiego z XII w. Dzwonnica z XVIII w.
***Klimontów G9**
D. miasto (1604–1869 r.). *Kościół parafialny z 1643-50 r., zbudowany w stylu barokowym, przebudowany w XVIII w. w rokokowym wyposażeniu. *Kościół i klasztor podominikański z 1617-23 r., gotycko-renesansowy; Synagoga późnoklasycystyczna z 1851 r. Domy z XVIII i XIX w. Pomnik na miejscu egzekucji 24 osób, rozstrzelanych przez hitlerowców w 1943 r. Miejsce hitlerowskiego obozu z 1941-44 r. W okolicy liczne akcje polskiego ruchu oporu w czasie II wojny światowej.
Kliszów G2
Miejsce bitwy wojsk polskich i saskich ze Szwedami 19.VII.1702 r.
Klonów D4
Pomnik ku czci mieszkańców wsi rozstrzelanych przez hitlerowców 2.VII.1943 r.
Konary F8
Grodzisko i fundamenty gotyckiego zamku. Pole bitwy z 1915 r.
Końskie A1
Miasto, ok. 18,3 tys. mieszkańców, węzeł drogowy, ośrodek przemysłu metalurgicznego. Osada znana już w XI w. Od 1748 r. prawa miejskie. W okolicy bitwa 7.IX.1939 r. Liczne akcje partyzanckie GL, AK, AL w 1939–44 r. Zespół pałacowy i park z XVIII–XIX w. (m.in. pawilony w ogrodzie – Świątynia Grecka, Oranżeria Gotycka, „Domek Wnuczętów"). Kościół parafialny z XV–XVI w., częściowo gotycki, przebudowany w stylu neogotyckim w XX w.; nagrobki – renesansowy H. Koneckiego z 1564 r. i rokokowy kanclerza J. Małachowskiego z 1762 r. Domy z XVIII i XIX w. Na cmentarzu kościół z XVIII w., barokowy. Zbiorowe mogiły i pomnik żołnierzy, partyzantów, ofiar terroru hitlerowskiego i milicjantów z 1939–45 r. Na pd.-wsch. Lasy Koneckie (B1-A2), teren walk partyzanckich w 1940–44 r., m.in. oddziału mjr. Dobrzańskiego „Hubala", baza wypadowa I Brygady AL im. Ziemi Kieleckiej oraz 2 Dywizji AK (12.IX.1944 – bój pod wsiami Miedzierza i Trawniki). W lasach wioski Niebo i Piekło (B2). Obok tej drugiej pomnik przyrody „Piekło Gatnik" – piaskowcowe skałki triasowe na obszarze 3 ha.
Koprzywnica G9
D. miasto (1269-1869 r.). Kościół d. Cystersów z 1207–46 r.; bazylika późnoromańska, przebudowana i rozbudowana m.in. w XVI, XVIII w. Fragmenty d. klasztoru. Dwór opacki z pocz. XVII w., przebudowany. Kościół z XIX w. z kaplicą barokową z XVII w. Akcje oddziału „Jędrusiów".
Krasna B2,3
Pozostałości huty żelaza z XVIII/XIX w. Miejsce bitwy 6.IX.1939 r. Liczne akty terroru hitlerowskiego i walki partyzanckie w okolicy.
Królewiec C2
Wieś spacyfikowana przez hitlerowców 7.IV.1940 r.
Krynki C7
Kościół z 1727 r., barokowy. Dwie bramne dzwonnice drewniane z 1779 r.
****Krzemionki Opatowskie D9**
Pola górnicze (400 ha) z młodszej epoki kamiennej tj. 2–3 tys. lat p.n.e., największe i najlepiej zachowane kopalnie z tego okresu w Europie. W chodnikach kopalni, udostępnionych do zwiedzania, zachowały się urządzenia wentylacyjne i prymitywne rysunki. Pawilon muzealny. W odl. 1 km pomnik na miejscu zwycięskiej potyczki oddziału D. Czachowskiego w 1863 r.
Krzyżanowice A7
D. dwór z 1801 r.
Kunów D7
D. miasto w XIV i XVI-XIX w. Stary ośrodek kamieniarski; kamieniołomy piaskowca od XVI w. Kościół renesansowy z 1 poł. XVII w. z ołtarzami klasycystycznymi, wykonanymi przez miejscowych kamieniarzy. Ośrodek przemysłowy.
Kurozwęki G6
D. miasto w XV-XIX w. Zespół pałacowy Sołtyków z XVIII w., barokowo-klasycystyczny, rozbudowany z zameczku Kurozwęckich z XIV-XV w. Park krajobrazowy z XVIII-XIX w. (pałac uwieczniony jako Grudno w „Popiołach" S. Żeromskiego). Kościół i klasztor kanoników regularnych z XV-XIX w., późny gotyk i barok.
Leszczyny D4
W kościele epitafium rodziców S. Żeromskiego pochowanych na miejscowym cmentarzu.
Lisów F3
Kościół z XVI–XVIII w., częściowo renesansowy, z kaplicą Krasińskich z 1645 r., wczesnobarokową.
Luta B3
Miejsce potyczki oddziału GL „Narbutta" 18.IV.1943 r. Wieś spacyfikowana przez hitlerowców w 1943 r.
Łagów E6
D. miasto (1375–1869 r.), w XV-XVIII w. ośrodek przemysłowy: hutnictwo szkła i żelaza, górnictwo rud ołowiu. Kopalnictwo glinki. Kościół XV-XVI w., późny gotyk, wyposażenie renesansowe, barokowe i rokokowe. Kapliczka przydrożna z XIX w. Budownictwo ludowe. Węzeł szlaków turystycznych. W pobliżu Wąwóz Dule – zjawiska krasowe. Jaskinia Zbójecka.
Łomno D6
W parku podworskim pomniki przyrody. W okolicy liczne ślady hutnictwa z II–V w. n.e. Plantacje kwiatów w Stacji Nasienno-Szkółkarskiej.
Łoniów G9
Kościół z XV w., gotycki, przebudowany w XVII-XIX w. Pałac i park z XIX w. Miejsce akcji oddziału „Jędrusiów" w 1943-44 r.
Majdów B4
W pobliżu wsi rezerwat cisowy – „Majdów" (9,25 ha).
Maleszowa F4
Dwór z XVIII/XIX w. Resztki zamku Krasińskich z XVII w.
Małogoszcz E1
D. miasto (1408-1869 r.), związane z powstaniami narodowymi w 1794 i 1863 r. 24.II.1863 r. jedna z największych bitew powstania styczniowego; mogiła 300 powstańców z oddziałów M. Langiewicza. Kościół parafialny z 1591-95 r., renesansowy. Plebania z XVI-XVIII w., renesansowa, będąca kwaterą Langiewicza w 1863 r. Na wzgórzu Babinek kościółek cmentarny z XVI w. Malownicza okolica.
Masłów D4
Wieś, składająca się z kilku części, położona u podnóża Klonówki (473 m n.p.m.). Punkt wyjściowy wycieczek górskich (autobus miejski z Kielc).
Maziarze B7
Pomnik partyzanta Wasyla Wojczenko „Saszki", poległego w czasie II wojny światowej.
Miąsowa F1
Pomnik ku czci 24 zakładników, rozstrzelanych przez hitlerowców 31.I.1944 r. w odwecie za akcję oddziału AK „Barabasza".
Michałów C6
Pozostałości zakładów przemysłowych z XIX w.
Miedziana Góra D3
Na pn.-zach. od wsi malownicze wzgórze Kamień (399 m n.p.m.), tereny d. robót górniczych. Na zboczu urwisko skalne zw. Piekło. W pobliżu samochodowy tor wyścigowy „Kielce".
Michniów C5
Pomnik i zbiorowa mogiła 203 mieszkańców wsi rozstrzelanych lub spalonych żywcem przez hitlerowców 12-13.VII.1943 r. Wieś była punktem oparcia dla Komendy Okręgu AK oraz J. Piwnika „Ponurego", działającego w okolicznych lasach. Izba pamięci. Na pd.-wsch. od wsi leśny rez. przyrody „Kamień Michniowski".
***Miedzianka E1**
Wieś u podnóża skalistego wzniesienia Miedzianki (354 m n.p.m.). *Rezerwat geologiczno-krajobrazowy – ślady kopalni z XV-XIX w. m.in. wieża szybowa; szczyt wzgórza jest świetnym punktem widokowym. W okolicy wiele czynnych kamieniołomów.
Milanowska Wólka E6
Miejsce pierwszej publicznej egzekucji hitlerowskiej na ziemi kieleckiej 29.VI.1942 r.
Milechowy, Rez. E1
Rezerwat o pow. 133,7 ha obejmujący naturalny zespół leśno-zaroślowy z licznymi gatunkami roślin chronionych.
***Mnichów F1**
Kościół drewniany z 1765-70 r., barokowy, z wyposażeniem rokokowym z drewna lipowego.
Mniów C2
Kościół z XVII w. Symboliczna mogiła ofiar hitlerowskich pacyfikacji pobliskich wsi Raszówka, Sarbinów, Pogłodówka i innych z 1940–44 r.
Modliszewice A1,2
Ruiny dworu obronnego z XVII w.
Modrzewina B2
Miejsce ostatniej walki oddziału GL „Narbutta" 4.VII.1943 r.
Mokrsko Dolne F1,2
Grodzisko. Kościół, częściowo romański z XIII w. Ruiny zamku z XIV–XVI w.
Morawica F3
D. zajazd, dwór, spichlerz i ruiny kaplicy z XIX w.
Mostki G7
Pozostałości huty z XVIII–XIX w. Dwór z XIX w.
Motkowice G2
Budynki d. folwarku z XVIII w.
Niedźwice G9
Dwór z końca XVIII w.
****Niekłań Wielki A3**
W XIX w. istniała tu pudlingarnia. 5 km na pn.-wsch. rez. geolog. **„Skałki Piekło pod Niekłaniem" (ok. 6,3 ha) – w borze sosnowym osobliwe kształty skał piaskowcowych: kazalnice, grzyby, kominy, powstałe pod wpływem erozji eolicznej; na półkach skalnych rzadka paproć – zanokcica północna. Wysokość skałek do 8 m. Skałki występują na obszarze 1x0,25 km. Spod garbu ze skałami bije wywierzysko Biały Stok, źródło rz. Kamiennej.
Niestachów E4
Pomnik na miejscu zwycięskiej potyczki oddziału AK „Barabasza" 7.VII.1944 r.
***Nietulisko C7**
Zabytki przemysłowe z 1 poł. XIX w. – pozostałości walcowni i zakładu mechanicznego. W pobliskim Nietulisku Małym – grodzisko.
***Nowa Słupia D6**
Ważna miejscowość turystyczna. W I–V w. n.e. osada związana z ośrodkiem hutnictwa żelaza. Lokowana jako miasto ok. 1350 r. Rozwój związany z pielgrzymkami na Św. Krzyż. Późnorenesansowy kościół z 1678 r.; ołtarz gł. z czarnego marmuru z XVIII w. W bramie cmentarnej kuta krata z XVI–XVII w. Na plebanii zbiory muzealne ks. ppłk W. Ślusarczyka (militaria i in.). Budynek d. szkoły benedyktyńskiej z XVI w., barokowy. *Barokowa figura z XVII w. tzw. Pielgrzym (Pątnik, św. Emeryk), osnuta legendami. **Muzeum Starożytnego Hutnictwa Żelaza, co roku we wrześniu tradycyjna impreza **„Dymarki Świętokrzyskie" z pokazem wytopu żelaza starożytnymi metodami. Miejsce masowych egzekucji hitlerowskich z 1943 r., w których zginęło ok. 200 osób – pomnik i mogiła. W pobliskiej Starej Słupi interesujący d. dwór z 1782 r.
***Oblęgorek D2**
Pałacyk Tarłów z XIX w.; w 1902–14 własność H. Sienkiewicza. Muzeum pamiątek po pisarzu. Źródło „Ursus". W okolicy wąwozy lessowe, malownicze Pasmo Oblęgorskie.
Obóz Langiewicza C6
Tablica pamiątkowa i kapliczka w miejscu obozu oddziału powstańczego Mariana Langiewicza w styczniu 1863 r. w Puszczy Świętokrzyskiej. Miejsce na biwak, szlaki turystyczne.
Ocieseki F5
Miejsce zwycięskiej bitwy powstańców 28.XI.1863 r. Rejon zrzutów alianckich w 1944 r. m.in. miejsce lądowania kilkudziesięciu spadochroniarzy pod dow. J. Sobiesiaka, stanowiących trzon utworzonej potem Brygady Partyzanckiej „Grunwald". W 1945 r. wieś zniszczona w czasie działań wojennych.
Odrowąż B3
D. miasto (1611–1869). Kościół z XVI w., przebudowany w XVII i XIX w. Gotycki obraz Jacka Odrowąża z XV/XVI w. i chrzcielnica z XVI w.
***Opatów E9**
Miasto, 7,1 tys. mieszkańców. Powstało na średniowiecznym szlaku handlowym. W XIII w. biskupstwo. Od 1282 r. prawa miejskie. Najazd Tatarów w 1502 r. Miejsce sejmików woj. sandomierskiego w XVI–XVIII w. Walki 24.XI.1863 r. (zdobycie miasta przez gen. J. Hauke-Bossaka) oraz 21.II.1864 r. (nieudana próba zdobycia miasta przez dywizję krakowską, śmierć dowódcy L. Topór-Zwierdzowskiego, straconego w Opatowie). Cmentarz żołnierzy Armii Radzieckiej, poległych w walkach w 1944–45 r. *Kolegiata z XII w., romańska z elementami gotyckimi, renesansowymi, barokowymi o cennym wyposażeniu. Wśród nagrobków słynny „lament opatowski". Resztki murów obronnych z Bramą Warszawską z XVI w. Kościół i klasztor Bernardynów z XII–XVIII w., w dużej mierze późnobarokowy, wnętrza rokokowe. Ruiny synagogi. Budynek miejski z podcieniami z XVI w. Czarci Kamień – głaz narzutowy, pomnik przyrody.
***Ostojów C4**
Pomnik przyrody – jałowiec drzewiasty w wieku ok. 200 lat.
Ossolin F9
Ślady zamku Ossolińskich z 1635 r. Kaplica podziemna z 1640 r., przebudowana w XVIII w.
Ostrowiec Świętokrzyski D9
Miasto, 65,0 tys. mieszkańców, duży ośrodek przemysłowy: hutnictwo, przemysł budowlany, odzieżowy i spożywczy. W I–III w. n.e. starożytny ośrodek hutniczy. W XIX w. budowa huty żelaza i cukrowni. Tradycje walk rewolucyjnych; tzw. Republika Ostrowiecka w 1905 r. W czasie II wojny światowej w mieście i okolicy ruch oporu – oddziały BCh, GL, ZWZ, AK. Hitlerowski obóz pracy przymusowej, liczne egzekucje. Na cmentarzu mauzoleum ofiar terroru. Muzeum regionalne.
Pawłów D6,7
Kościół z XIX w. z renesansowymi rzeźbami. Szkoła Tysiąclecia ufundowana przez Polonię szwedzką.
Pierzchnica F4
D. miasto (XIV–XIX w.). Kościół z 1798–1800 r., klasycystyczny. Miejsce potyczki oddziału powstańczego M. Langiewicza w 1863 r.
Piotrkowice F3
D. miasto (XIX w.). Kościół d. Bernardynów z 1652 r., późny renesans, wnętrze barokowe, gotycka rzeźba Madonny. Zespół pałacowy z końca XVIII w., klasycystyczny, otoczony parkiem (Tarnoskała).
Piórków E6
W kościele prezbiterium – d. kaplica z XVII w. Na cmentarzu kapliczka przydrożna z XVIII w.
Planta F8
Pomniki przyrody – aleje lipowe z 266 drzewami ok. 300 letnimi.
Podzamcze D2
Pałac Tarłów z 1645–50 r., wczesny barok, wzorowany na zamku kieleckim, częściowo w ruinie.
Podzamcze E2
Dwór starostów chęcińskich, pierwotnie obronny, zbud. w 1 poł. XVII w. Brama triumfalna z 2 poł. XVII w. wzniesiona na cześć Jana III Sobieskiego. W okolicy malownicza dolina Nidy.
Psary D5
Stacja satelitarna zbud. w 1974 r., służąca do przekazywania programów radiowych i telewizyjnych przy pomocy satelitów w systemie „Intersputnik". We wsi Psary-Podlesie tablica ku czci ofiar terroru hitlerowskiego z 1943 r.
Radkowice C6
Kościół z 1621 r. z malowidłami ludowymi z XVII w. na szybach okiennych.
Radomice F3
Rezerwat przyrody „Radomice" (23,2 ha) – las sosnowo-olszowy z cisem w formie krzaczastej; ok. 400 okazów.
Radoszyce B1
D. miasto założone przez Kazimierza Wlk. (XIV–XIX w.). 19.XI.1794 r. miejsce kapitulacji ostatnich oddziałów Insurekcji Kościuszkowskiej pod dow. naczelnika Wawrzeckiego. W 1944 r. w okolicy kwatery 2 Dywizji AK; liczne zwycięskie walki m.in. 3.IX.1944 r. w obronie pacyfikowanej wsi (pomnik). Gotycki kościół z XIV w., przebudowany w XVII i XIX w. Resztki zamku z XIV w. Spichlerz z XVII–XVIII w.
****Raj E2**
Jaskinia odkryta w 1964 r.; udostępniona w 1972 r.; 240 m korytarzy w tym 145 m udostępnionych do zwiedzania; wspaniała szata naciekowa, kolumny, stalaktyty, stalagmity i in. Rezerwat przyrody (7,78 ha). Pawilon wystawowy (m.in. szczątki zwierząt z okresu plejstocenu i narzędzia pracy ludzi prehistorycznych sprzed ok. 50 tys. lat). Parking.
Raków F6
D. miasto (1567-1869), główny ośrodek ruchu arian tzw. Braci Polskich (m.in. miejsce synodów, wyższa szkoła). Domy ariańskie z XVI/XVII w. Kościół Św. Trójcy z 1640-45 r., wczesny barok, cenne wyposażenie. Kościół św. Anny, barokowy. Regionalna izba pamiątek.
Rataje C6
Głaz upamiętniający zwycięską bitwę partyzantów AL 6.X.1944 r.
Ruda F5
Kościół z 1633 r., późny renesans. Pozostałości tryptyku gotyckiego z XV w., wyposażenie późnorenesansowe i rokokowe.
Ruda D1
Wieś nad rz. Łośną (Wierna Rzeka). W tutejszym dworze przebywał w czasie wakacji S. Żeromski, uwieczniając wieś (jako Niezdoły) i okolice w powieści „Wierna Rzeka". Pozostałości dworu.
Rudki D6
D. kopalnia rudy żelaza, hematytu i syderytu oraz pirytu, eksploatująca (1923–1972) złoża znane już w zamierzchłej przeszłości. Pozostałości kopalni rudy z I–IV w. n.e. W pobliskim Cząstkowie ślady dymarek i prażalni rudy. (Muzeum kopalnictwa w organizacji).
Rudnik C7
Wieś spacyfikowana przez hitlerowców w 1943 r.
Samsonów C3
Stary ośrodek przemysłowy. Dobrze zachowane *ruiny wielkiego pieca hutniczego z XIX w., zbudowanego w stylu klasycystycznym z inicjatywy St. Staszica. Kapliczka z XVIII w. Pomnik ku czci ofiar terroru hitlerowskiego.
Serbinów C2,3
Wieś spacyfikowana przez hitlerowców w 1943 r.
Siekierno C5
Budownictwo ludowe. Na pn. od wsi fragmenty Puszczy Świętokrzyskiej tzw. Lasy Siekierzyńskie (C5-C6), drzewostany mieszane w dużej mierze o charakterze naturalnym. Ostoja powstańców w 1863–64 r. i partyzantów w 1943–44 r. m.in. zgrupowania AK „Ponurego" oraz 1 i 2 Brygady AL. Miejsce bitew partyzanckich w 1943 i 1944 r., mogiły partyzanckie.
***Sielpia Wielka B1**
W XIX w. ośrodek przemysłowy. Budynki d. walcowni – *Muzeum Staropolskiego Zagłębia Przemysłowego. Zalew na rz. Czarnej. Ośrodki turystyczno-wypoczynkowe.
Skarżysko-Kamienna B4,5
Miasto, 43,6 tys. mieszkańców, węzeł drogowy i kolejowy, ośrodek przemysłowy od XVI w., m.in. w XVIII w. wielkie piece hutnicze. Obecnie zakłady przemysłu metalowego i skórzanego. Pomnik powstańców 1863 r. W czasie okupacji hitlerowskiej masowe egzekucje. Tablica pamiątkowa ku czci ofiar terroru. W lesie Brzask miejsce największej egzekucji na ziemi kieleckiej; 29.VI.1940 r. hitlerowcy zamordowali tam 760 osób. W Borze zbiorowa mogiła 360 osób rozstrzelanych 12-14.II.1940 r. W Rejowie grobla i staw oraz komora turbiny, pozostałości d. huty. Obecnie ośrodek sportów wodnych. Społ. Muzeum Miejskie im. Partyzantów Ziemi Kieleckiej.
Skiby E2
W XVI-XVII w. kopalnie rudy ołowiu.
Skłoby A3,4
Wieś odznaczona Krzyżem Grunwaldu. Spacyfikowana przez hitlerowców w 1940 r.; pomnik i cmentarz ofiar w lesie rzucowskim.
Słowik E2
Część Kielc. W XVI w. kuźnica. Miejsce egzekucji dokonanej przez hitlerowców w 1943 r.
Smarków A3
Wieś spacyfikowana przez hitlerowców w 1943 r.
Sobków F2
D. miasto (1563-1869 r.). Renesansowy zbór ariański z 1560 r. obecnie kościół przebudowany w XVIII w.
Starachowice C6
Miasto, 49,0 tys. mieszkańców. Prawa miejskie od 1624 r. Ośrodek przemysłowy od XVI w. (kuźnica, huta, kopalnia). Fabryka Samochodów Ciężarowych im. F. Dzierżyńskiego, zakłady drzewne, zakłady topienia bazaltu. Robotnicze tradycje rewolucyjne. W czasie okupacji hitlerowskiej obozy pracy dla Polaków i Żydów. W mieście i okolicy akcje partyzanckie AK i GL. Kościół z XVII w., rozbudowany. Pozostałości zakładów przemysłowych z XIX w. Muzeum-skansen d. hutnictwa w budynkach d. Wielkiego Pieca.
***Stara Kuźnica A2,3**
Budynki jedynej zachowanej w całości kuźnicy z XIX w.
Starochęciny E2
Kościół z końca XVII w., barokowy, projektowany przez Tylmana z Gameren.
Staszów G7
Miasto, 12,2 tys. mieszkańców. Osada od XIII w., od 1526 r. miasto. W XVIII w. ośrodek przemysłowy. W okresie II wojny światowej miejsce licznych akcji BCh (m.in. próba zdobycia miasta 1.VI.1944 r.) i AK (zdobycie miasta 31.VII.1944 r.). Poważne zniszczenia w 1944 r. Obecnie znaczny rozwój miasta w związku z odkryciem i eksploatacją złóż siarki. Ratusz z XVIII w. Kościół z XV w., gotycki z kaplicą Tęczyńskich z XVII w. Spichlerz drewniany z XVIII w. Pomnik ofiar hitleryzmu. W Golejowie ośrodek sportów wodnych (poza zasięgiem mapy).
Stąporków B3
Miasto, ok. 5,1 tys. mieszkańców. Ośrodek przemysłowy od XVI w. (kopalnie rudy żelaza, huta, odlewnia). W okolicy liczne akcje partyzanckie „Hubala", GL, AK, AL w 1940–44 r. Muzeum staropolskiego górnictwa na terenie dawnej kopalni rudy żelaza.
Stefanków A4
Ośrodek przemysłowy w XVI-XVIII w. W 1940 r. hitlerowcy zamordowali wszystkich mężczyzn we wsi za czasie akcji przeciw oddziałowi „Hubala". Pomnik ku czci ofiar. Na Słobodskiej Górze pomnik upamiętniający zwycięską bitwę, stoczoną przez oddział D. Czachowskiego w 1863 r.
Suchedniów C4
Miasto, 9,0 tys. mieszkańców, ośrodek przemysłowy od XVI w. (kopalnie rud żelaza, kuźnice, fryszerki, stalownia, odlewnia i in.). Robotnicy brali czynny udział w powstaniu listopadowym 1831 r. i styczniowym 1863 r. 3.II.1863 r. pacyfikacja Suchedniowa przez wojska carskie. Strajki i manifestacje robotnicze w 1905-7 r. Akcje partyzanckie w 1941-44 r. W Suchedniowie produkowano pistolety maszynowe „Sten" dla oddz. AK „Ponurego". Obecnie czynny przemysł – zakłady odlewnicze i mechaniczne. Kościół z XVIII-XIX w. Malownicze okolice m.in. na zach. Góra Piekło, rezerwaty „Dalejów" i „Świnia Góra", na wsch. źródła rz. Kamiennej tzw. Burzący Stok oraz Kamień Michniowski – rezerwat przyrody.
Sufraganiec D3
Rezerwat krajobrazowy (17,31 ha) – malowniczy fragment lasu mieszanego z jodłą oraz rzadkimi gatunkami roślin.
Sulisławice G9
Kościół z XIII w., romański, rozbudowany ok. 1600 r., o barokowym wyposażeniu. W kościele parafialnym gotycki obraz. Miejscowość czynnie związana z działalnością oddziału „Jędrusiów" (1941-44 r.). Pomnik i mogiła m.in. Wł. Jasińskiego – „Jędrusia".
Szałas C3
W XVI-XIX w. ośrodek hutniczy. Miejsce bitwy „Hubala" 1-2.IV.1940 r. Pacyfikacja wsi przez hitlerowców w 1940 i 1944 r. W okolicy liczne walki partyzanckie. Droga jezdna na Świnią Górę, do pomnika partyzantów i leśniczówki.
Szczecno F4
Miejsce akcji Partyzanckiej Brygady „Grunwald" z 1944 r.
Szczukowskie Górki D2
Pomnik na miejscu akcji partyzantów 2 Brygady AL „Świt", którzy wysadzili tu hitlerowski transport wojskowy 11-12.VIII.1944 r.
Szewce E2
Miejsce walki 2 Dywizji AK 17.IX.1944 r. (pomnik). W pobliżu resztki buka „Partyzant"; miejsce spotkań konspiracyjnych.
Szewna D8
Kościół z 2 poł. XVIII w., barokowy.
Szklana Huta E6
Najwyżej położona wieś w Górach Świętokrzyskich; punkty widokowe. W XVI–XVIII w. huta szkła. Ośrodek turystyczny.
***Szydłowiec A4,5**
Miasto, 9,0 tys. mieszkańców, węzeł drogowy, ośrodek przemysłu elektronicznego i kamieniarskiego. Prawa miejskie od 1427 r. Miejsce pierwszej bitwy oddziału powstańczego M. Langiewicza 22.I.1863 r. Cenne zabytki: *Kościół z 1493–1509 r., późny gotyk, zach. kruchta wczesnobarokowa z 1 poł. XVII w.; bogate wyposażenie m.in. późnogotycki poliptyk z ok. 1505 r., gotyckie chrzcielnice, ołtarze późnorenesansowe i wczesnobarokowe, nagrobki M. Szydłowieckiego z 1532 r. i Radziwiłłów z XIX w. Ratusz z 1602–26 r., późny renesans. *Zamek Szydłowieckich z XVI–XVII w., w obecnym kształcie późnorenesansowy z fragmentami gotyckimi. Na zamku Muzeum Ludowych Instrumentów Muzycznych – Oddział Kieleckiego Muzeum Narodowego. Pomnik i mogiły żołnierzy i partyzantów z 1939-44 r. W okolicy kamieniołomy.
***Szydłów G6**
D. miasto (1329–1869 r.) i siedziba starostwa niegrodowego. Średniowieczny układ urbanistyczny z pozostałościami obronnego muru obwodowego, z Bramą Krakowską z XIV–XVI w. *Kościół św. Władysława z XIV w., gotycki. Resztki zamku (muzeum) z XIV w. Kościół Wszystkich Św. z XV w., gotycki. Przy drodze do Kurozwęk las Mokre – pomnik na miejscu akcji partyzanckiej AL i BCh w 1944 r.; drugi pomnik upamiętniający początek ofensywy I Frontu Ukraińskiego AR 12.I.1945 r.
Śladków Duży G4
Pałac z ok. 1680 r., przebudowany w XVIII w., klasycystyczny, otoczony parkiem.
***Święta Katarzyna D5**
Najważniejsza miejscowość turystyczna w Łysogórach, doskonały punkt wyjściowy dla wycieczek. Powstała na miejscu pustelni w końcu XIV w. Kościół i klasztor Bernardynów, zbudowany w XV w., przebudowany w XVII i XIX w.; w kościele m.in. renesansowy obraz Madonny z Dzieciątkiem z XVI w. i rzeźba św. Katarzyny z drewna cyprysowego. Murowana kapliczka z XVIII w. z podpisem Stefana Żeromskiego na ścianie. Obok mogiły poległych w 1863 i 1943 r. Drewniana kaplica św. Franciszka z XIX w., obok źródło. Pomnik S. Żeromskiego. Pomnik partyzantów ziemi kieleckiej.
****Świętokrzyski Park Narodowy D5,6**
Park istnieje od 1922 r., zatwierdzony w 1950 r. Obejmuje najwyższe pasmo Gór Świętokrzyskich – Łysogóry, z najwyższym wzniesieniem Łysicą (612 m n.p.m.) i Łyścem (595 m n.p.m.), oraz fragmenty Dol. Wilkowskiej i Dębniańskiej, Miejską G., Psarską G. a także dwie enklawy Chełmową Górę i las Serwis. Łączna powierzchnia Parku 6054 ha, w tym 1922 ha ochrony ścisłej w 5 rezerwatach: Czarny Las, Chełmowa Góra, Łysica, Mokry Bór, Święty Krzyż. Główny masyw górski zbudowany jest z utworów paleozoicznych. W części grzbietowej charakterystyczne gołoborza kwarcytowe. Łysogóry porośnięte są przez Puszczę Jodłową, przeważają tu bory z przewagą jodły oraz buczyna karpacka. W dolinach fragmenty grądów i bory sosnowe. Na Chełmowej Górze lasy modrzewiowe. Wśród roślin wiele rzadkich gatunków m.in. stanowiska roślin górskich i północnych. Bogaty świat bezkręgowców oraz ptaków (m.in. czarny bocian, głuszec, cietrzew, orlik krzykliwy). Zwiedzanie Parku dozwolone tylko szlakami znakowanymi przy zachowaniu wymaganych przepisów.
Świętomarz D6
Kościół z XIV/XV w., gotycki, z dobudówkami z XIX w. W wyposażeniu m.in. romańska chrzcielnica.
****Święty Krzyż E6**
Jedno z bardziej interesujących krajoznawczo miejsc w Polsce, położone w Łysogórach, w ŚPN na szczycie Łyśca, zwanego Łysą Górą (595 m n.p.m.). Przed wiekami ośrodek kultu pogańskiego; zachowany kamienny krąg kultowy w pobliżu kościoła z VII–X w. **Opactwo d. Benedyktynów, obecnie Oblatów, fundacji Bolesława Krzywoustego z 1 poł. XII w., od XIV w. znane miejsce pielgrzymek. Kościół z 1781–89 r., późnobarokowy, pozostałości romańskie z XII w., wnętrze barokowe i klasycystyczne z ok. 1800 r.; obrazy F. Smuglewicza; kaplica Oleśnickich z późnorenesansowym nagrobkiem i relikwiarzem Św. Krzyża w marmurowym ołtarzu; w krypcie pod kaplicą m.in. trumny Oleśnickich i Jeremiego Wiśniowieckiego. Dzwonnica i bramka z końca XVIII w. Klasztor z krużgankiem z poł. XV w., późnogotycki, przebudowany z dodaniem 2 skrzydeł wczesnobarokowych, ok. 1643 r. W 1818 r. nastąpiła kasata opactwa. W 1863 r. kwaterowały tu oddziały powstańcze Mariana Langiewicza, które 11 lutego stoczyły zwycięską walkę na Świętym Krzyżu. W 1884 r. władze carskie założyły w gmachu poklasztornym więzienie, które istniało do 1939 r. Obecnie w części klasztoru Muzeum Przyrodniczo-Leśne i stacja naukowa ŚPN. Na polanie Bielnik obelisk i mogiły ok. 5 tys. jeńców radzieckich, zagłodzonych przez hitlerowców w 1941–42 r. W okolicy rez. ścisły ŚPN „Święty Krzyż" z borem jodłowym i gołoborzem. Dojazd drogą do Huty Szklanej, dojście tylko szlakami znakowanymi.
***Świnia Góra B3,4**
Wzniesienie 353 m n.p.m. na Wzgórzach Suchedniowskich w Puszczy Świętokrzyskiej. W XVII–XIX w. w okolicy kopalnie rud żelaza. Rezerwat ścisły „Świnia Góra" (ok. 50,78 ha); las mieszany o charakterze naturalnym jodłowo-dębowo-bukowy z udziałem m.in. modrzewia, sosny, świerka, jawora, klonu, olszy, wiązu górskiego, graba, brzozy, osiki i cisa, z bogatym światem roślin m.in. lilią złotogłów, wawrzynkiem wilczełyko, kosaćcem syberyjskim; cenny obiekt naukowy. Obok leśniczówki pomnik ku czci partyzantów AL pod dow. M. Moczara „Mietka". W okolicy działały liczne oddziały partyzanckie w 1940–44 r., m.in. oddziały GL „Narbutta", AK „Hubala" i „Gryfa", 2 Dywizji AK.
Tarczek D6
Starożytny ośrodek hutniczy. W średniowieczu kasztelania i ośrodek administracyjny dóbr biskupów krakowskich. W XIII–XIV w. miasto. Kościół św. Idziego z 1067 r., romański, z portalem późnogotyckim, o wyposażeniu renesansowym, barokowym, rokokowym. Drewniana dzwonnica z XIX w.
Tudorów E9
Ruiny zamku Szydłowieckich z XVI w.
Tumlin C3
Wieś o dużych tradycjach walk narodowo-wyzwoleńczych m.in. w 1863, 1939-44 r. Akcje dywersyjne AK na linii kolejowej. Kamieniołomy m.in. czerwonego piaskowca na G. Grodowej. Ślady d. kopalni rudy. Kościół z 1599 r., wczesny barok, wewn. nagrobki hutników samsonowskich. Na G. Grodowej (386 m n.p.m.) pogański krąg kultowy i resztki grodziska. Malownicza okolica. Skocznia narciarska. Szlaki turystyczne.
****Ujazd F8**
Ruiny zamku Krzyżtopór (zabytek grupy 0), jednego z najwspanialszych zamków polskich, zbud. w 1631-44 r. dla wojewody sandomierskiego, Krzysztofa Ossolińskiego, zniszczony przez Szwedów w 1655-57 r. Ruina była wykorzystywana przez partyzantów z oddziału „Jędrusiów" w 1942-43 r., którzy w pobliskiej wsi Świnia Krzywda mieli kwaterę w podziemnym bunkrze. Pomnik ofiar terroru hitlerowskiego z 1941-44 r.
Umer C3
Pozostałości d. fryszerki: staw, grobla na rz. Bobrzy.
Waśniów D7
Kościół z XVII w., późny renesans, przebudowany.
****Wąchock B6**
D. miasto (XII–XIX w.). **Opactwo Cystersów z 1 poł. XIII w. (zabytek grupy 0); kościół bazylikowy z transeptem, o wystroju barokowym i rokokowym; klasztor z kapitularzem romańskim i refektarzem wczesnogotyckim z poł. XIII w., przebudowany w pocz. XVI w., rozbudowany z krużgankami, elewacjami i wieżą w 1643 r. w stylu wczesno-barokowym; pałac opacki z pocz. XVI w. Pozostałość fabryki żelaza z XIX w., w 1863 r. kwatera powstańca M. Langiewicza. Pomnik ofiar terroru hitlerowskiego.
Wiśniowa G7
D. pałac Kołłątajów z XVII w., przebudowany w XIX w., otoczony parkiem z XVIII w. Kościół z XVIII w. z urną z sercem Hugona Kołłątaja (1750-1812).
Wiśniówka D3
Kamieniołomy piaskowców kwarcytowych. Na terenie kamieniołomów tablica pamiątkowa ku czci ofiar masowych egzekucji hitlerowskich w 1940–44 r.
Włostów F8,9
Kościół z XIII w., gotycki, przebudowany w XVI i XVIII w. Zbór ariański z XVI w., przebudowany w XIX w.
Włoszczowice G3
W lesie koło wsi pomnik ofiar II wojny światowej.
Wojciechów F4
Dwór z XIX w. Pozostałości huty żelaza z XIX w. W okolicy wyrobiska d. kopalni rud żelaza.
Wola Morawicka F3
Pomnik na miejscu straceń oraz na miejscu akcji AK, miejsce bitwy czołgów 14.I.1945 r.
Wola Szczygiełkowa D5
Tablica pamiątkowa i mogiły ofiar terroru hitlerowskiego z 1943 r.
Wólka Klucka C1
D. pałacyk Kołłątajów z 1830 r., późnoklasycystyczny.
***Wykus C5**
Uroczysko w Puszczy Świętokrzyskiej na stokach wzniesienia 326 m n.p.m. Pomnik poświęcony pamięci AK na miejscu obozu „Ponurego". 28.X.1943 r. bój zgrupowania AK „Ponurego". W okolicznym lesie mogiły partyzantów. W pobliżu pole namiotowe, szlaki znakowane. Leśny rez. przyrody „Wykus" (53 ha).
Wzdół Rządowy C5
We wsi pomnik ofiar terroru hitlerowskiego z 1943 r. Na pn.-zach. tzw. Barbarka – kapliczka z XIX w. wzniesiona przez górników; punkt widokowy.
Zagnańsk C3
Kościół rozbudowany w latach 1951–53 z fragmentami barokowymi z XVIII w. Figura św. Jana Nepomucena z XVIII w. Tablica ku czci żołnierzy poległych w I wojnie światowej. Miejsce akcji partyzanckich w 1942–44 r. Kamieniołom dolomitu na Górze Chełm.
Zamczysko, Rez. E5
Ścisły rez. przyrody (14,44 ha) obejmujący fragment lasu mieszanego w Paśmie Orłowińskim na zboczach wzgórza Słowiec (437 m n.p.m.).

Opracował LECHOSŁAW HERZ

INFORMATOR TURYSTYCZNY

Hotele

Kielce D3 – „Bristol", ul. Sienkiewicza 21, tel. 420-21, kat. I
„Centralny", ul. Sienkiewicza 78, tel. 420-41, kat. I
Końskie A1 – „Polonia", ul. Łazienna 13, tel. 25-70, kat. IV
Ostrowiec Świętokrzyski D9 – „Hutnik", ul. Reja 4, tel. 535-33, kat. III
Skarżysko-Kamienna B4,5 – „Miejski", ul. Niepodległości 121, tel. 743, kat. IV
Suchedniów C4 – „Świętokrzyski", ul. Bodzentyńska 18a, tel. 71, kat. III

Motele

Zagrody E2 – „Słowik", tel. Kielce 514-39, PZM

Domy wycieczkowe

Chęciny E2 – „Chęciny", ul. 1 Maja 6, tel. 69, lub 481-21, kat. II
Jędrzejów G1 – ul. 3 Maja 134, tel. 15-65, PTTK, kat. III
Opatów E9 – ul. 1 Maja 4, tel. 314, PTTK
Szklana Huta E6 – „Jodłowy Dwór", tel. Bieliny 28, Kielce 107-28, SBT „Turysta"
Szydłowiec A4,5 – „Pod Dębem", pl. Świerczewskiego 5, tel. 164, WPT, kat. II
Święta Katarzyna D5 – tel. Kielce 101-11, 12, PTTK, kat. II

Zajazdy turystyczne

Bodzentyn D5 – „Pod Sękiem", tel. 99
Klimontów G9 – „U Nikisiołka", Rynek 16, tel. 73
Krynki C7 – tel. Starachowice 15-92
Szydłów G6 – „Turystyczny", tel. 35

Pokoje gościnne

Bieliny F5 – ul. Kielecka 21, OST „Gromada"
ul. Starowiejska 23, OST „Gromada"
ul. Starowiejska 9, PTTK
Chęciny E2 – ul. 1 Maja 6, tel. Kielce 482-21 (recepcja na miejsc.: Chęciny, Brzeziny, Morawica)
Kielce D3 – ul. Sienkiewicza 78, tel. 459-40, 420-41 wewn. 400, Biuro Zakwaterowań WPT „Łysogóry"
Ostrowiec Świętokrzyski D9 – ul. Reja 4, tel. 535 (recepcja na miejsc.: Ćmielów, Kunów, Ostrowiec Świętokrzyski)
Skarżysko-Kamienna B4,5 – ul. Niepodległości 121, tel. 743, (recepcja na miasta Skarżysko-Kamienna i Suchedniów)

Obozowiska domków campingowych

Cedzyna DE4. – „Leśna Przystań" SBT „Turysta"
Krynki C7 – MOSiR
Nowa Słupia D6 – ul. Świętokrzyska 59, tel. 85, PTTK
Sielpia Wielka B1 – OSiR
Skarżysko-Kamienna B4,5 – „Bernatka", pl. Komuny Paryskiej, MOSiR
Suchedniów C4 – ul. Sportowa 6

Campingi

Suchedniów C4 – nr 214, tel. 282, kat. III

Schroniska młodzieżowe PTSM

Czynne cały rok
Kielce D3 – ul. Szymanowskiego 5, tel. 415-63
Łagów E6 – tel. 104
Nowa Słupia D6 – ul. Świętokrzyska 55, tel. 16
Ostrowiec Świętokrzyski D9 – ul. Polna 56, tel. 203-59
Strawczyn D1,2 – tel. 12
Święta Katarzyna D5 – tel. 101-14

Czynne w okresie letnim
Bodzentyn D5 – ul. Suchedniowska 6, tel. 13
Chobrzany G9 – tel. 3
Górno E4 – tel. 2
Iwaniska F7 – tel. 4
Jagodne B5
Jędrzejów G1 – ul. Przypkowskiego 12, tel. 11-14
Kielce D3 – ul. 22 Lipca 16, tel. 511-11; ul. Jasna 20/22, tel. 444-95
Klimontów G9 – tel. 118
Końskie A1 – ul. Partyzantów 7, tel. 815
Korzecko E2 – tel. 21
Masłów I D4 – tel. 108-90
Mędrów F5 – tel. 23
Nietulisko C7 – tel. 5
Ocieseki F5 – tel. Cisów 2
Opatów E9 – ul. Ćmielowska 4, tel. 34
Ostojów C4 – tel. Suchedniów 130
Ostrowiec Świętokrzyski D9 – ul. Niewiadoma 19
Parszów B5 – tel. 12-20
Raków F6 – tel. 15
Sielpia Wlk. B1 – tel. Dziebałtów 12-94
Skarżysko-Kamienna B4,5 – ul. Słowackiego 3, tel. 20-27
Sorbin B3,4 – tel. 8
Starachowice C6 – ul. Kielecka 1, tel. 64-72
Staszów G7 – ul. Szkolna 4, tel. 24-30
Stąporków B3 – al. 1 Maja 70, tel. 18
Szydłowiec A4,5 – ul. Kilińskiego 2, tel. 34-24
Szydłów G6 – tel. 14
Wzdół Rządowy C5 – tel. 9
Zagnańsk C3 – tel. 75

Stacje benzynowe

Bodzentyn D5	– pl. Żwirki, tel. 52	78		ON	
Bogoria G7	– Rynek, tel. 105	78		ON	
Chęciny E2	– Rynek Dolny, tel. 3	78	94		
Chmielnik G4	– droga kielecka, tel. 66	78	94	ON	
Iłża B7	– trasa Iłża-Lipsko, tel. 257	78	94	ON	czynna całą dobę
Jędrzejów G1	– ul. Kilińskiego, tel. 23-51	78	94	ON	
Kielce D3	– ul. Buczka (rondo), tel. 486-57	78	94	ON	czynna całą dobę
	ul. Konopnickiej	78	94	ON	czynna całą dobę
	ul. Krakowska 62, tel. 470-41	78	94	ON	
	ul. 1 Maja 202, tel. 515-37	78	94	ON	
	ul. Manifestu Lipcowego	78	94	ON	
	ul. ks. Ściegiennego125, tel.495-79	78	94	ON	czynna całą dobę
Kielce-Białogon	– ul. Krakowska 289, tel. 528-11	78	94	ON	czynna całą dobę
Końskie A1	– droga kielecka, tel. 25-08	78	94	ON	
Małogoszcz E1	– przy cementowni, tel. 52-48	78	94	ON	
Nowa Słupia D6		78		ON	
Opatów E9	– ul. Kościuszki, tel. 114	78	94	ON	
Ostrowiec Świętokrzyski D9	– ul. Mickiewicza, tel. 511-92	78	94	ON	czynna całą dobę
	Denkówek, tel. 514-19	78	94	ON	
Sielpia Wielka B1	– tel. 12-29	78	94	ON	
Skarżysko-Kamienna B4,5	– ul. Armii Ludowej, tel. 29-11	78	94	ON	czynna całą dobę
	droga krakowska, tel. 936	78	94	ON	
Starachowice C6	– ul. Bema, tel. 62-59	78	94	ON	
	ul. Wyzwolenia, tel. 75-95	78	94	ON	
	ul. Krakowska, tel. 30-36	78	94	ON	
Staszów G7	– ul. 22 Lipca	78	94	ON	
Stąporków B3	– przy trasie E7, tel. 158	78	94	ON	
Suchedniów C4	– tel. 186	78	94	ON	
Szydłowiec A4,5	– tel. 87	78	94	ON	
Święta Katarzyna D5	– tel. 63	78			
Zagnańsk C3	– motel „Słowik",	78	94	ON	
Zagrody E2	tel. Kielce 514-81	78	94		
Złota Woda E6	– tel. 137	78	94	ON	

78 – etylina 78   94 – etylina 94   ON – olej napędowy

Stacje obsługi samochodów

Chmielnik G4 – ul. 13 Stycznia 11
Dąbrowa D3 – nr 206
Goździelin D8,9 – nr 87a
Iłża B7 – ul. Krótka 2
Jędrzejów G1 – ul. Kielecka 40, tel. 16-33, Polmozbyt
ul. Partyzantów 22a, tel. 10-62, Polmozbyt
Kielce D3 – ul. Czarnowska 22, tel. 490-01, Polmozbyt
ul. Domaszowska 73, tel. 470-36 do 38
ul. Dygasińskiego 7, tel. 446-58
ul. Krakowska 62, tel. 516-41 do 46
ul. Krakowska 26, tel. 493-96, PZM
ul. Krakowska 161, tel. 524-36, Polmozbyt
ul. 1 Maja 103
ul. Miła 3
ul. Planty 4
ul. Sportowa 3
ul. Wojska Polskiego 28, tel. 426-73
Kielce-Zalesie – ul. Browarna 10a
Klimontów G9 – Rynek 19, tel. 10
Końskie A1 – ul. Kielecka 14, tel. 33-40, Polmozbyt
Miłków D8
Opatów E9 – ul. Słowackiego, tel. 138
Ostrowiec Świętokrzyski D9 – ul. Bałtowska 185
ul. Chmielowska 21, tel. 510-59
ul. Iłżecka 45, tel. 39-28
ul. Mickiewicza 24, tel. 514-66, Polmozbyt
ul. Obrońców Stalingradu 69, tel. 514-94
Os. Słoneczne 41, tel. 200-29, Polmozbyt
Zygmuntówka 175, tel. 525-06
Sienno B9 – ul. Ostrowiecka
Skarżysko-Kamienna B4,5 – ul. Krakowska 36, tel. 29-69, Polmozbyt
Starachowice C6 – ul. Leśna 31, tel. 62-89
ul. Marszałkowska 97, tel. 63-95, Polmozbyt
Staszów G7 – ul. Koszarowa 7, tel. 29-65
ul. Opatowska 63, tel. 24-00, PZM
Zagrody E2 – motel „Słowik" tel. Kielce 514-81, PZM

Pomoc drogowa

PZM
Kielce D3 – tel. 981
Skarżysko-Kamienna B4,5 – tel. 651, wewn. 17
Staszów G7 – tel. 24-00
Szydłowiec A4,5 – tel. 323
Zagrody E2 – motel „Słowik" tel. Kielce 514-81

Polmozbyt
Jędrzejów G1 – tel. 954 lub 11-17
Kielce D3 – tel. 954
Końskie A1 – tel. 32-92
Ostrowiec Świętokrzyski D9 – tel. 200-29
Skarżysko-Kamienna B4,5 – tel. 29-69
Starachowice C6 – tel. 63-95

Stacje napełniania butli turystycznych gazem płynnym

Kielce D3 – ul. Ściegiennego125, tel.495-79, godz. 8–19 (st. benz.)
ul. Wesoła 37 („Minol")
Nowa Słupia D6 – (st. benz.)
Opatów E9 – ul. Kościuszki, tel. 114 (st. benz.)
Sielpia Wielka B1 – tel.12-29 (st. benz.)
Skarżysko-Kamienna B4,5 – tel. 936 (st. benz.)
Starachowice C6 – ul. Wyzwolenia, tel. 75-95 (st. benz.)
Stąporków B3 – ul. Niekłańska 12, tel. 78
Suchedniów C4 – tel. 158, przy trasie E7 (st. benz.)
Złota Woda E6 – tel. 137 (st. benz.)

Wyciągi narciarskie

Kielce D3 – Stadion Leśny
Góra Telegraf
Bodzentyn D5 – Miejska Góra
Mąchocice D4 – Ameliówka

WAŻNIEJSZA LITERATURA

Białośórska K.: Wąchock opactwo Cystersów. Arkady, Warszawa 1974.
Bielenin K.: Starożytne hutnictwo świętokrzyskie. Sport i Turystyka, Warszawa 1969.
Bielenin K.: Starożytne górnictwo i hutnictwo żelaza w Górach Świętokrzyskich. PWN, Warszawa–Kraków 1974.
Bocheński A.: Wędrówki po dziejach przemysłu polskiego. Inst. Wyd. PAX, Warszawa, t. I 1966, t. II 1969.
Dąbrowski E.: Szlakiem „Jędrusiów". Inst. Wyd. PAX, Warszawa 1966.
Derecki M.: Tropem majora Hubala. Wyd. Lubelskie, Lublin 1971.
Hillebrandt B.: Partyzantka na Kielecczyźnie 1939–1945. Wyd. MON, Warszawa 1967.
Jankowski A., Sadowski W.: Województwo kieleckie. Przewodnik. Sport i Turystyka, Warszawa 1973.
Kamocczy J. i M.: Strój świętokrzyski. Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Wrocław 1961.
Katalog zabytków sztuki w Polsce, t. III – Województwo kieleckie. Państwowy Inst. Sztuki, Warszawa 1957–1959.
Kotański Z.: Z plecakiem i młotkiem w Góry Świętokrzyskie (przewodnik geologiczny). Wyd. Geologiczne, Warszawa 1968.
Lorentz S.: Przewodnik po muzeach i zbiorach w Polsce. Wyd. „Interpress", Warszawa 1971.
Łoziński J., Miłobędzki A.: Atlas zabytków architektury w Polsce. Wyd. „Polonia", Warszawa 1967.
Massalski E.: Góry Świętokrzyskie (seria: przyroda polska). Wiedza Powszechna, Warszawa 1967.
Pilichowie M. P.: Ziemia Kielecka. Panorama turystyczna. KAW, Warszawa 1979.
Pokropek M.: Atlas sztuki ludowej i folkloru w Polsce. Arkady, Warszawa 1978.
Ratajczyk L.: Polska wojna partyzancka 1863-64. Wyd. MON, Warszawa 1966.
Rubinowski Z., Wróblewski T.: Jaskinia Raj. Wyd. Geologiczne, Warszawa 1976.
Strasz-Cirlic D., Siudowski I.: Kielce. Sport i Turystyka, Warszawa 1968.
Szymański I.: Szlakiem braci polskich (przewodnik turystyczny po Kielecczyźnie). Wyd. Stowarzyszenie Ateistów i Wolnomyślicieli, Kielce 1962.
Wróblewski T.: Góry Świętokrzyskie. Przewodnik. Sport i Turystyka. Warszawa 1977.